

БОЈАНА РАДЕНКОВИЋ ШОШИЋ*

УНИВЕРЗИТЕТ У КРАГУЈЕВЦУ, ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКИ ФАКУЛТЕТ

СРБИЈА

 <https://orcid.org/0000-0002-6319-7934>

РАСЦЕПЉЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ У УЏБЕНИЦИМА ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА СТРУКЕ

Апстракт: Предмет рада је заступљеност расцепљених реченица (ит. *frase scissa*) у уџбеницима намењеним учењу италијанског језика струке. Са синтаксичког аспекта, расцепљена реченица јесте конструкција у којој се једна реченица дели на два дела тако да сваки део има властити глагол. У првој реченици са глаголом *essere* наглашена је нова информација, док други део реченице садржи познату информацију (Sabatini 1990; Serianni 1989; Renzi 1988; De Santis and Prandi 2011). С прагматичког аспекта, расцепљене реченице имају претежно стилску улогу привлачења пажње слушаца. Некадашње тенденције у италијанској лингвистици које су употребу расцепљене реченице виделе као одлику говорног језика и утицаја других језика заменило је све веће интересовање за ову појаву. У настави језика обично су предмет изучавања на вишим нивоима учења језика (Ђоровић 2015). Циљ рада је испитати да ли се ова синтаксичка конструкција и даље посматра као одлика италијанског говорног језика који се неминовно разликује од својстава стручног језика, превасходно на лексичком и синтаксичком нивоу. На основу анализе садржаја уџбеника намењених учењу италијанског језика струке резултати истраживања показују како се нова интересовања за проучавање ове језичке појаве рефлектују у пракси.

Кључне речи: италијански језик, расцепљена реченица, уџбеници, италијански језик струке

1. УВОД

Расцепљене реченице (ит. *frasi scisse*, *frasi spezzate*) представљају синтаксичку појаву у италијанском језику која је првобитно била повезана с говорним језиком, али је с временом постала предмет ширих лингвистичких проучавања (Berruto 1987; Sabatini 1985). Ове реченице имају двоструку

* bojana.radenkovic.sosic@filum.kg.ac.rs

структуру, први део садржи копулативни глагол *essere* и маркирани елемент, док је други део релативна реченица у којој су изнете познате информације. Псеудорасцепљене реченице (ит. *pseudoscisse*) одликују се тиме што се маркирани елемент налази на крају реченице, чиме се постиже другачија прагматичка функција. Упркос томе што су расцепљене реченице традиционално сматране одликом говорног италијанског, савремена лингвистичка истраживања указују на њихову улогу у различитим варијететима италијанског језика, укључујући и језик струке. Питање њихове заступљености у наставним материјалима за учење италијанског језика струке представља важан аспект како за лингвисте, тако и за наставнике језика. Циљ овог рада јесте да испита да ли и у којој мери су расцепљене и псеудорасцепљене реченице присутне у уџбеницима италијанског језика струке, те да ли се и даље посматрају као одлика говорног језика, а не стручне комуникације.

2. РАСЦЕПЉЕНЕ И ПСЕУДОРАСЦЕПЉЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ У ИТАЛИЈАНСКОМ ЈЕЗИКУ

Расцепљене реченице у италијанском језику (ит. *frasi scisse* или *frasi spezzate*) добиле су свој лингвистички „легитимитет” захваљујући студијама о италијанском неостандарду осамдесетих година двадесетог века (Berruto 1987; Sabatini 1985). Након тога нашле су се и у референтним граматикама италијанског језика (Sabatini 1990; Serianni, 1989; Renzi et al. 1988; De Santis and Prandi 2011). Карактеристичне су по својој подељеној синтаксичко-прагматској структури. Састоје се од првог дела реченице у којој се налази копулативни глагол *essere* и маркирани елемент, док се у другој, релативној, реченици налазе познате информације као у примеру:

1. *È Luigi che è partito.*

Реч је о врсти маркиране конструкције у којој је могуће препознати сва три нивоа маркираности о којој говори Фераријева (Ferrari 2012, 17): синтаксичку, прагматичку и прозодијску маркираност. Наиме, на синтаксичком нивоу уочавамо измењен очекиван редослед реченичних конституената субјекат-предикат-објекат (СПО) као у реченици: *Luigi è partito*. На прагматичком нивоу ред речи је повезан са конкретним контекстом: *È Luigi che è partito (non Giovanni)*, те често подразумева постојање неисказане негације, док се на прозодијском нивоу, у говорном италијанском језику маркираност ове конструкције препознаје по интонативном наглашавању које обично прати и кратка пауза у говору (Cardi 2009, 59): *È Luigi che è partito*.

Поред експлицитних облика, тј. релативних реченица с глаголима у личном глаголском облику, релативне реченице расцепљених реченица могу да буду и у имплицитним облицима, тј. с глаголским облицима који нису у личном глаголском облику:

2. *È Luigi ad aver sbagliato ieri.*

док се копулативни глагол *essere* појављује у свим временима:

3. *Eri stato tu a telefonare?*

4. *Fosti tu a venire all'aeroporto?*

или

5. *Sarà stato Paolo a suonare il campanello a quel modo.*

Маркирани делови копулативне реченице могу бити различити реченични елементи (Renzi et al. 1988):

- именичка синтагма у функцији субјекта релативне реченице (*È **Giorgio** che è arrivato ieri*),
- именичка синтагма у функцији објекта релативне реченице (*È **Giorgio** che ho visto ieri*),
- повратна заменица у функцији реченичне допуне (*È **me stesso** che ancora non conosco bene*),
- предлошка синтагма у функцији реченичне допуне (*È **a Giorgio** che darò il libro o È **a casa** che andrò domani*),
- прилошка синтагма у функцији реченичне допуне (*È **domani** che deve partire o È **là sopra** che devi mettere il pacco*),

Рођа (Roggia 2009) овом списку додаје и:

- зависне реченице: *Ed è **per raggiungere questo obiettivo** che geometrizza le superfici*.

Псеудорасцепљене реченице или неправе расцепљене реченице (ит. *pseudoscisse*) састоје се од два дела с тим да се маркирана компонента реченице налази на финалној позицији, док се садржај првог дела реченице тумачи као позната информација. Са синтаксичког аспекта псеудорасцепљене реченице у италијанском језику можемо препознати на основу релативне заменице којој може да претходи показна заменица која уводи и поставља зависну реченицу на иницијалну позицију и након које следи главна реченица с копулативним глаголом *essere* (Ferrari and Zampese 2016, 153):

- Chi ha pagato per tutti è stato Marco.*
- Quella con cui mi trovo meglio è Michela.*

Дакле, у наведеним примерима видимо да се информације из зависних реченица постављају као познате: зна се да је неко платио за све (*Chi ha pagato per tutti*) и да постоји неко с ким се најбоље осећам (*Quella con cui mi trovo meglio*), али маркирани елементи на крају копулативне и читаве реченице откривају непознате информације.

Према класификацији коју даје Рођа (Roggia 2009, 37) псеудорасцепљене реченице су обичне копулативне реченице код којих је реченични фокус на финалној позицији и које могу бити уведене и прилогом *dove* или заменицом *ciò* као у примерима:

3. *Dove il suo zelo poteva esercitarsi liberamente era in casa.*
4. *Ciò che mi interessa è la verità.*

али и општим именицама као што су *persona, cosa, fatto*:

5. *La persona che uccise Umberto I è Gaetano Bresci* (Bianco 2017, 122-123)

Де Чезареова потврђује да је у псеудоорасцепљеним реченицама главна реченица – а посебно маркирани елемент, односно фокус – део реченице који уводи нову информацију, док је садржај зависне реченице мање-више већ познат (De Cesare 2005a, 293). Према истој ауторки, псеудорасцепљене реченице успевају да представе реченични фокус на експлицитнији, динамичнији и прогресивнији начин у односу на немаркиране структуре и расцепљене реченице. У својој детаљној анализи ове маркиране конструкције у италијанском језику, заснованој на прагматичким, семантичким и текстуалним аспектима псеудорасцепљене реченице, Де Чезареова прецизира да постоје четири типа псеудорасцепљених реченица: оне у којима је зависна реченица директно (6) или индиректно (7) идентична ономе што јој претходи и оне у којима је зависна реченица директно (8) или индиректно (9) у супротности са претходним делом (De Cesare 2005a, 295-6):

6. *So che sei una persona seria. Mario mi ha parlato bene di te. E a parlarmi bene di te è stato anche Andrea.*
7. *Ibm ha posto particolare attenzione alla sicurezza del sistema, attraverso un chip in grado di eseguire il monitoraggio come il controllo della temperatura, i valori di tensione di rete ed i tentativi di intrusione. Ad evitare il furto del desktop è lo speciale numero di serie incluso con luce laser sui principali componenti del computer.*
8. *Ma la povertà era talmente ben distribuita, anche fra i signori, che non la si avvertiva. Quella che invece si avvertiva, nel confronto con le altre regioni italiane, era la libertà.*
9. *Devo dare atto – ammette con fair play Zapparoli – che non sono stato io a scoprire Fante: c'erano già stati tentativi, poco, fortunati, di altri editori. Però, chi ha creduto, pubblicizzato e "coccolato" lo straordinario Fante è stata Marcos.*

Код другог подтипа псеудорасцепљених реченица могу се појавити и когнитивни маркери попут *ma, però, invece*.

3. РАСЦЕПЉЕНЕ И ПСЕУДОРАСЦЕПЉЕНЕ РЕЧНИЦЕ У ИТАЛИЈАНСКОМ ЈЕЗИКУ СТРУКЕ И ЈЕЗИЧКИМ ВАРИЈЕТЕТИМА

Као што је већ наведено, италијанска лингвистика дуго је тумачила расцепљене и псеудорасцепљене реченице као утицај француског језика и одлику говорног језика (Migliorini 1960; Messina 1965; Durante 1981), те су студије о њиховој заступљености у студијама о италијанском језику струке и другим италијанским варијететима, превасходно дијафазичким и дијамезичким, уследиле тек после значајнијих општих лингвистичких истраживања (Berretta 1994, D'Achille and Viviani 2005; De Cesare 2005b; Roggia 2006; 2009). Стиче се утисак да је ова тема у студијама о италијанском језику струке и даље у повоју будући да је присуство расцепљених реченица у истраживањима на ову тему тек делимично анализирано.

У обимној студији о италијанском језику различитих струка (медицине, науке, економије, права, итд) аутори указују на појаву других маркираних конструкција као што су *dislocazione a destra*, *dislocazione a sinistra*, *frase foderata*, *c'è presentativo* и то превасходно као утицају говорног језика (Gualdo and Telve 2011, 399). Реч је о маркираним конструкцијама у италијанском језику које се заснивају на измењеном редоследу речи или пленоастичкој употреби реченичних елемената. Тако измештање улево (*dislocazione a sinistra*) омогућава да се сви главни реченични конституенти изместе на почетну реченичну позицију, пре субјекта, те да добију вредност теме (Prandi and De Santis 2011, 168). У реченици се понављају клитикама које имају анафоричку функцију као у примеру: *A me, nessuno mi ha detto niente* (D'Achille 2006, 162). Симетрична маркирана конструкција јесте измештање удесно (*dislocazione a sinistra*) у којој долази до наглашавања одређеног реченичног елемента и то без угрожавања очекиваног реда реченичних елемената: *Non ci vado da mesi, al cinema* (D'Achille 2006, 162). Понављање глагола на почетку и на крају реченице попут уоквиривања (ит. *frase foderata*) превасходно је одлика говорног језика и дијалекталних варијетета: *Non ci sono più andato non ci sono* (D'Achille 2006, 182), док се у језицима струке ове појаве тумаче као утицај говорног језика на италијански језик, као у примеру телевизијских емисија из области економије (Gualdo and Telve 2011, 399). Исти закључак се може очекивати и за презентативно *c'è* (*c'è presentativo*) – маркиране конструкције коју чини уводно *c'è/ci sono* и именичка синтагма са (псеудо) релативном реченицом (Vujović 2022, 117): *C'è Maria che ti aspetta*. Значај и заступљеност расцепљене реченице као маркиране конструкције у стручним језицима, према овим ауторима, нису анализирани. До сличних закључака долази и Канавезе који наглашава да маркиране конструкције нису заступљене у италијанском језику права у коме се махом поштује очекивани немаркирани редослед реченичних делова: субјекат-предикат-објекат (Canavese 2022, 205).

С друге стране, скорашња студија на тему италијанског језика науке и уметности (Ђоровић 2022: 209-210) потврђује да се оваквим синтаксичким механизмом може обезбедити маркирана позиција различитим вишечланим реченичним конституентима, с различитим службама у реченици, али и да се ова синтаксичка конструкција у језику историје уметности превасходно појављује у имплицитној варијанти. Ауторка додаје да расцепљене реченице имају и важну улогу у кохезији и кохеренцији текста јер могу да послуже као стратегија за повезивање текстуалних делова и то тако што се маркирани елемент посматра као референцијални континуитет с претходним контекстом или чак пасусом.

У истраживању које је обухватило графите екстремно десничарских и екстремно левичарских група који су забележени у Риму током 2011. и 2012. године аутор уочава и преноси расцепљене реченице као начин изражавања политичких ставова ових групација (Guerra 2011, 267). До сличних резултата долази се и у лингвистичкој анализи текстова које су на својим налозима друштвених мрежа објавили познати италијански политичари (Spoladore 2014). Овде аутор ипак наглашава да су варијанте расцепљених реченица које су „дијастратички најмаркираније”, односно карактеристичне за одређене друштвене групе (*che...*, *non è che...*, *quale è che hai scelto?*, *com'è che ti chiami*, *chi è che te l'ha detto?*) мање заступљене у званичним објавама, што је протумачено и као склоност политичара да избегавају конструкције које су најоучљивије у говорном језику без обзира на интерактивну форму друштвених мрежа. Овим се потврђују и претходна запажања према којима су упитне расцепљене реченице уобичајеније за говорни језик (De Cesare 2012, 14).

4. О РАСЦЕПЉЕНИМ И ПСЕУДОРАСЦЕПЉЕНИМ РЕЧЕНИЦАМА У НАСТАВИ ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА

Питањем заступљености расцепљених реченица углавном су се бавиле студије које су проучавале одлике италијанског неостандарда у настави италијанског језика, било као матерњег (Marello 2016) или као страног (Buttini 2012; Gavazzi 2012; Chekaill 2020). Како су предмет нашег истраживања уџбеници италијанског језика струке намењени нематерњим говорницима, овде ћемо се осврнути на најзначајнија запажања у том домену.

Студије које се баве анализом наставног материјала указују на заступљеност ове маркиране конструкције у новијим италијанским граматикама намењеним учењу италијанског језика као страног (Buttini 2012). Ауторка указује на постојање ове теме у наведеним граматикама, али истиче недостатак упутстава у различитим дијамезичким и дијафазичким варијететима. Други аутори су се овом темом бавили пре свега као одликом италијанског неостандарда која може да се препозна у аутентичним текстовима погодним за учење италијанског језика на највишим нивоима

учења (Corbusci 2007). Гавацијева (Gavazzi 2012) ипак истиче да би маркиране конструкције требало увести већ од почетних нивоа учења италијанског језика будући да оне имају вишеструку прагматичку улогу у учењу италијанског језика и то пре свега у усвајању интонације реченица које садрже маркиране конструкције чија се интонација разликује од интонација реченице са немаркираним редом речи (субјекат-предикат-објекат).

Налази истраживања показују да наставници италијанског језика мање користе маркиране конструкције током наставе у односу на изворне говорнике. Наиме, примећује се да је њихова употреба на часовима италијанског језика као страног значајно мање заступљена у односу на њихову употребу у књижевности или у корпусима. Један од могућих закључака на који указује Греко у студији која се бавила употребом маркираних структура код франкофоних наставника италијанског језика јесте да су сами наставници у мањој мери били изложени оваквим конструкцијама током учења италијанског у односу на изворне говорнике (Greco 2021, 14).

Истраживање на тему наставе расцепљене реченице у италијанском језику намењено студентима хуманистичких наука сагледало је питање изазова које настава ове тематске целине, и то посебно имплицитних расцепљених реченица, намеће србофоним говорницима, имајући у виду да оваква маркирана конструкција не постоји у српском језику, те да је као таква њима и посебно изазовна. У раду је стога наглашен значај употребе аутентичног материјала, посебно у настави италијанског језика студентима хуманистичких дисциплина (Ђоровић 2015, 15).

Значај проучавања расцепљених реченица у италијанском језику потврђују и скорашња истраживања о одликама италијанског неостандарда и њиховој заступљености у корпусима италијанског језика. Наиме, Џингарова је показала да се расцепљене реченице у корпусу италијанског језика PAISÀ (*Piattaforma per l'Apprendimento dell'Italiano Su corpora Annotati*) појављују са средњом учесталošћу (имплицитне расцепљене реченице) и високом учесталošћу (експлицитне расцепљене реченице) (Zingaro 2023, 239-240). Оваква истраживања која превасходно полазе од некадашњих знатно уочљивијих разлика између италијанског језика уџбеника и италијанског језика изворних говорника указују на неопходност сталног ажурирања наставног материјала.

Наведена својства расцепљених и псеудорасцепљених реченица, сада већ распрострањене појаве у савременом италијанском језику, као и тенденције њене стандардизације у релевантним лингвистичким студијама, подстакле су нас да се у овом раду усмеримо на питање заступљености ове језичке појаве у уџбеницима италијанског језика струке. Стога смо поставили истраживачко питање: Да ли су расцепљене реченице заступљене као посебна тема у уџбеницима намењеним учењу неког од варијетета италијанског језика струке?

5. РАСЦЕПЉЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ У УЏБЕНИЦИМА ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА СТРУКЕ

Корпус нашег истраживања чинили су уџбеници намењени учењу италијанског језика струке у најширем смислу објављени до 2024. године у едицијама издавачких кућа специјализованим за објављивање уџбеника намењених учењу италијанског језика: *Edilingua*, *Alma edizioni*, *Loescher Editore*, *Guerra edizioni*. Анализирани су уџбеници свих нивоа Заједничког европског референтног оквира и то (Табела 1):

- три уџбеника нивоа А1-А2 (*Affare fatto!* 1 (2016), *Al lavoro!* (2015), *Nuovo italiano nel turismo* (2014))
- три уџбеника нивоа В1-В2 (*Affare fatto!* 2 (2022), *Italiano in azienda* (2002), *Trenta e lode*)
- девет уџбеника код којих нивои нису уже прецизирани, већ су обухватили нивое од А2 до С2 (*Italiano per economisti - edizione aggiornata* (2018), *Italiano per economisti - edizione aggiornata* (2018), *Italiano per medici - edizione aggiornata* (2019), *Un vero affare* (2015), *Obiettivo professione* (2012), *L'italiano con la pubblicità* (2007), *L'italiano della medicina*, *CIC* (2004).

Испитали смо да ли се наведена синтаксичка конструкција појављује као посебна граматичка целина, односно занимало нас је да ли аутори уџбеника сматрају да би ову језичку појаву требало изучавати као посебну граматичку партију у оквиру уџбеника намењених учењу италијанског језика струке и на који начин је она уведена. Напомињемо да нисмо анализирали присуство, као ни учесталост појављивања расцепљених реченица у оквиру писаних, аудио и видео материјала наведених уџбеника. Такву врсту анализе оставили смо за будућа истраживања.

Издавачка кућа	Уџбеник	Ниво	<i>Frasescissa/ pseudoscissa</i>
Alma edizioni	Italiano per economisti - edizione aggiornata	A2/C2	He
Alma edizioni	Italiano per giuristi - edizione aggiornata	B1/C2	He
Alma edizioni	Italiano per medici - edizione aggiornata	B1/C2	He
Edilingua	Affare fatto! 1	A1-A2	He
Edilingua	Affare fatto! 2	B1-B2	He
Loescher Editore	Al lavoro!	A1	He
Loescher Editore	Un vero affare	A2/B2	He
Loescher Editore	Obiettivo professione	A2-B1	He

Loescher Editore	Trenta e lode	B2	Да
Guerra edizioni	Italiano in azienda	B1/B2	Не
Guerra edizioni	CIC	B1-C1	Не
Guerra edizioni	L'italiano con la pubblicità		Не
Guerra edizioni	Nuovo italiano nel turismo	A1-A2	Не
Guerra edizioni	L'italiano della medicina		Не

Резултати истраживања показали су да се расцепљена реченица појављује само у једном од уџбеника намењеног учењу италијанског језика струке и других варијетета. Реч је о уџбенику *Trenta e lode* (Loescher Editore) који се пре може посматрати као уџбеник намењен усавршавању једног језичког варијетета, тј. италијанском језику за академске сврхе. У овом уџбенику расцепљена реченица представљена је дедуктивно уз објашњење имплицитне и експлицитне варијанте маркиране конструкције. Ипак, иако је реч о уџбенику који је намењен студентима академских студија језичка вежбања која прате ову граматичку јединицу заснивају се на једноставним поступцима замене, док су могућности препознавања и употребе у различитим стручним текстовима (права, економије, уметности, науке, итд) у потпуности изостављена. Није размотрена ни њихова кохезиона функција или функција кохеренције. Псеудорасцепљене реченице су у потпуности изостављене као граматичке јединице у анализираним уџбеницима италијанског језика струке.

Резултати овог истраживања одговарају и резултатима анализе уџбеника намењених учењу стандардног италијанског језика (Radenković Šošić 2024, 68) према коме је у 120 уџбеника објављених у последњих десет година ова граматичка јединица обрађена само у седам уџбеника нивоа Б2 и Ц1.

6. ЗАКЉУЧАК

Резултати анализе указују на то да се расцепљене реченице ретко појављују у уџбеницима италијанског језика струке, што може бити последица традиционалног гледишта да је ова синтаксичка конструкција и даље одлика искључиво говорног, а не и стручног језика. Иако савремена истраживања показују да ове синтаксичке конструкције имају значајну улогу у кохезији и кохеренцији текстова, њихова употреба у наставним материјалима намењеним учењу језика струке остаје ограничена.

Поред тога, добијени резултати указују и на следеће појаве. Прво, ова синтаксичка конструкција у уџбеницима италијанског језика струке појављује се само у уџбенику намењеном вишим нивоима учења италијанског језика (у овом случају у уџбенику намењеном ученицима нивоа Б2 Заједничког референтног европског оквира). Запажања из других

студија која су указивала на значај уврштавања расцепљених реченица на почетним нивоима учења италијанског језика у потпуности су занемарена. Ови резултати су у складу и са налазима претходних истраживања о заступљености расцепљених реченица у граматикама намењеним учењу италијанског језика као страног. Расцепљене реченице у уџбенику *Trenta e lode* представљене су само делимично, са субјектом и објектом као маркираним елементом иако се у датим вежбањима појављују и примери с другим маркираним реченичним елементима. Посебна пажња требало би да буде посвећена псеудорасцепљеним реченицама управо због чињенице да њихова својства успевају да представе реченични фокус на експлицитнији, динамичнији и прогресивнији начин у односу на немаркиране структуре и расцепљене реченице, па се као такве могу искористити и у текстовима италијанског језика струке.

Ово истраживање сугерише да би укључивање расцепљених реченица у наставу италијанског језика струке могло допринети бољем разумевању аутентичних текстова и развоју комуникативне компетенције код студената. Даља проучавања могла би да буду усмерена на анализу употребе ових конструкција у различитим доменима стручне комуникације, као и на утицај њихове присутности у наставним материјалима на процес учења језика. У том циљу било би корисно испитати и заступљеност ове маркиране конструкције у постојећим уџбеницима и њиховим пратећим аудио и видео материјалима. У најкраћем, по узору на све раслојенија проучавања ове језичке појаве у дијамезичким, дијафазичким и дијастратичким студијама, питање места расцепљених и псеудорасцепљених реченица у италијанском језику струке постепено ствара простор за налазе будућих истраживања.

ЛИТЕРАТУРА

- Berruto, Gaetano. 1987. *Sociolinguistica dell'italiano contemporaneo*. Roma: Carroci.
- Berretta, Monica. 1994. "Ordini marcati dei costituenti di frase in italiano. La frase scissa." *Vox romanica*, 53: 79-105.
- Bianco, Francesco. 2017. *Breve guida alla sintassi italiana*. Firenze: Franco Cesati Editore.
- Buttini, Valeria. 2012. Le frasi scisse nelle grammatiche di italiano L2. In *La variazione nell'italiano e nella sua storia: varietà e varianti linguistiche e testuali; atti dell'XI Congresso SILFI*, Società internazionale di Linguistica e Filologia Italiana (Napoli, 5-7 ottobre 2010), Vol. 2. Firenze, pp. 629-638.
- Canavese, Paolo. 2022. "L'ordine canonico dei costituenti argomentali nella semplificazione della scrittura normativa." *Rivista internazionale di tecnica della traduzione/ International Journal of Translation*, 24, 197- 216.
- Cardia, Nicola. 2009. "Costrutti con ordine marcato nell'italiano contemporaneo." *Linguistica Pragmatis*, 2: 57-74.
- Chekalil, Aicha. 2020. "La dislocazione a sinistra nella didattica dell'italiano LS a studenti adulti: premesse teoriche e proposte didattiche." *Bollettino Itals*, 18 (83): 13-38.
- Corbucci, Gloria. 2007. "Fenomeni di variazione sociolinguistica nell'insegnamento dell'italiano a stranieri." *Studi di glottodidattica*, 1 (2): 93-115.

- De Cesare, Ana Maria. 2005a. "La frase pseudoscissa in italiano contemporaneo: aspetti semantici, pragmatici e testuali." *Studi di grammatica italiana*, 24: 293–322.
- De Cesare, Ana Maria. 2005b. "Riflessioni sulla diffusione delle costruzioni scisse nell'italiano giornalistico odierno a partire dalla loro manifestazione nei lanci di agenzia in italiano e in inglese." *Cuadernos de Filología Clásica. Estudios griegos e indoeuropeos*, 19: 11–39.
- De Santis, Cristiana, e Michele Prandi. 2011. *Le regole e le scelte. Manuale di linguistica e di grammatica italiana*. Torino: Utet.
- Djorović, Danijela. 2015. "La frase scissa nell'insegnamento dell'italiano per gli studenti di scienze umanistiche." *Scripta Manent*, 10 (1): 2–20.
- D'Achille, Paolo, and Andrea, Viviani. 2005. La frase scissa in italiano: aspetti e problemi. In *Tipologia linguistica e società. Due giornate italo-danesi di studi linguistici*, 249–279, Firenze: Cesati.
- D'Achille, Paolo. 2006. *L'italiano contemporaneo*. Bologna: Il Mulino.
- Durante, Marcello. 1981. Dal latino all'italiano moderno: saggio di storia linguistica e culturale. Bologna: Zanichelli.
- Dorović, Danijela. 2022. Là dove il 'si'suona: italijanski jezik u istoriji umetnosti. Filozofski faklutet: Beograd.
- Ferrari, Angela. 2012. *Tipi di frase e ordine delle parole*. Roma: Carocci.
- Ferrari, Angela, and Luciano Zampese. 2016. *Grammatica: parole, frasi, testi dell'italiano*. Roma: Carocci.
- Gavazzi, Stefania. 2012. "La frase scissa: un costrutto marcato nell'insegnamento dell'italiano a stranieri." *Revista Italiano UERJ* 3 (1): 08–08.
- Gualdo, Riccardo, and Stefano Telve. 2011. *Linguaggi specialistici dell'italiano*. Roma: Carocci.
- Greco, Alessandro. 2021. "L'uso delle costruzioni marcate nel teacher talk dell'insegnante di italiano L2 del Belgio francofono." *Incontri. Rivista europea di studi italiani*, 36 (2): 1–16.
- Guerra, Nicola. 2012. Linguaggi ed elementi del politico nel radicalismo di sinistra e destra nel graffitismo urbano. *Analele Universității din Craiova. Seria Științe Filologice. Lingvistică*, (1–2): 264–279.
- Latos, Agnieszka. 2023. "La disomogeneità dei tratti neostandard e l'insegnamento dell'italiano L2/LS." *Kwartalnik Neofilologiczny*, 70 (4): 546–562.
- Marello, Carla. 2016. "La didattica dell'italiano." In *Manuale di linguistica italiana*, vol. 13, 686–706. Berlin: De Gruyter.
- Messina, Giuseppe. 1965. *Parole al vaglio*. Roma: Signorelli.
- Prandi, Michele and De Santis, Cristina. 2011. *Manuale di linguistica e di grammatica italiana*. Torino: UTET.
- Migliorini, Bruno. 1960. *Storia della lingua italiana*. Sansoni.
- Renzi, Lorenzo, Salvi, Giampaolo, and Cardinaletti, Anna. 1988. Grande grammatica italiana di consultazione, Volume II. Bologna: Il Mulino.
- Radenković Šošić, Bojana. 2024. *Frase scissa: una sfida didattica*, XVII Congresso della Società Internazionale di Linguistica e Filologia italiana, Università di Torino, 22, 23 e 24 maggio 2024, Libro degli abstract: 68.
- Roggia, Carlo Enrico. 2006. "Frase scisse (e altre costruzioni marcate) nella storia dell'italiano: alcune osservazioni." In *Parole frasi testi tra scritto e parlato*, edited by A. Ferrari, *Cenobio* LV (3): 269–76.

- Roggia, Carlo Enrico. 2009. *Le frasi scisse in italiano. Struttura informativa e funzioni discorsive*, Genève: Éditions Slatkine.
- Sabatini, Francesco. 1990. *Una lingua ritrovata: l'italiano parlato*. Herder Editrice e libreria.
- Sabatini, Francesco. 1985. "L'italiano dell'uso medio: una realtà tra le varietà linguistiche italiane." In G. Holtus & E. Radtke (a cura di), *Gesprochenes italienisch in Geschichte und Gegenwart*, 154-184, Tübingen: G. Narr.
- Serianni, Luca, e Alberto Castelvetti. 1989. *Grammatica italiana: italiano comune e lingua letteraria*, Torino: Utet.
- Spoladore, Daniele. 2014. La comunicazione politica sui social network: un'analisi linguistica. *Italiano Lingua Due*, 6(1): 202-231.
- Vujović, Marija. 2022. Analiza sintaksičkih elemenata neostandardnog italijanskog jezika u dva savremena italijanska romana: *Io e te*, N. Amanitija i *Esco a fare due passi*, F. Vola. *Zbornik za jezike i književnosti Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*, 12 (12): 111-131.
- Zingaro, Anna. 2024. "Neostandard o substandard? Criteri metodologici di orientamento per la didattica." *Cuadernos de Filología Italiana*, 31: 229-47. <https://dx.doi.org/10.5209/cfit.92779>

FRASI SCISSE NEI MANUALI DELL'ITALIANO SPECIALISTICO

Riassunto

L'oggetto di questo studio è la presenza delle frasi scisse nei manuali destinati all'apprendimento dell'italiano specialistico. Dal punto di vista sintattico, la frase scissa è una costruzione in cui un enunciato viene diviso in due parti, ciascuna delle quali ha un proprio verbo. Nella prima frase, con il verbo *essere*, viene enfatizzata un'informazione nuova, mentre la seconda parte contiene un'informazione già nota (Sabatini 1990; Serianni 1989; Renzi, 1988; Prandi and De Santis, 2011). Dal punto di vista pragmatico, le frasi scisse svolgono prevalentemente una funzione stilistica volta ad attirare l'attenzione degli ascoltatori. Le precedenti tendenze della linguistica italiana, che consideravano l'uso delle frasi scisse una caratteristica del parlato e un'influenza di altre lingue, sono state progressivamente sostituite da un crescente interesse per questo fenomeno. Nell'insegnamento della lingua, le frasi scisse sono generalmente trattate nei livelli più avanzati dell'apprendimento linguistico (Đorović 2015). Lo scopo di questo studio è di verificare se questa costruzione sintattica venga ancora considerata una peculiarità dell'italiano parlato, che inevitabilmente si differenzia dalle caratteristiche della lingua specialistica, soprattutto sul piano lessicale e sintattico. Attraverso l'analisi dei contenuti dei manuali destinati all'insegnamento dell'italiano specialistico, i risultati della ricerca mostrano in che modo l'interesse per lo studio di questo fenomeno linguistico si rifletta nella pratica.

Parole chiave: italiano, frase scissa, manuali, italiano specialistico